

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ

Сөз байлыгын өстүрүү боюнча карточкалар

Башталгыч класстын мугалимдери, окуучулары жана ата-энелер үчүн

Карточкаларды колдонуудан мурда «колдонуу максаттары, сунуштар жана эскертүүлөр» менен таанышып чыгуу керек!

Сөз байлыгын өстүрүү боюнча карточкалар:

- Окуучулардын сөз байлыгын байытат.
- Өзүнө болгон ишенимди жогорулатат жана окуганын түшүнүүгө өбөлгө түзөт.
- **Сабакты дифференциациялоого жардам берет.** Мугалимдер балдардын окурмандык деңгээлдерин, мүмкүнчүлүктөрүн жана кызыгууларын эске алуу менен карточкаларды колдонуп, түрдүү көнүгүүлөрдү жана тапшырмаларды даярдай алат.
- **Сабактын бардык этабында колдонулат.** Жаңы сөздөрдү тааныштырууда, бышыктоодо жана үйгө тапшырма берүүдө.
- Чечмелеп окууга кыйын болгон тыбыштарды кайталоого мүмкүнчүлүк берет.

Колдонуу үчүн эскертүүлөр

- ✓ Карточкаларга сөздөрдү тандоо учурунда башталгыч класстарда кыргыз тили жана окуу боюнча предметтик стандарттын мазмундук багыттарынын күтүлүүчү натыйжалары эске алынды.
- ✓ Ар бир класс үчүн (1-2) 152 карточка каралган. Андагы сөздөр түрдүү категорияларды (предметтик стандарттын негизинде балдар үчүн чечмелөөгө татаал деп эсептелген тыбыштар катышкан сөздөр, буюмдар, түстөр, жаныбарлар, канаттуулар, жашылча-жемиштердин аталыштары, зат атоочтор, сын атоочтор, сан атоочтор, этиштер, суроолуу сөздөр ж.б.) камтыйт.
- ✓ USAIDдин «Келгиле, окуйбуз!» долбоору тарабынан иштелип чыккан «Тыбыштык кабыл алуу», «Алфавит менен таанышуу», «Сөз байлыгы», «Шар окуу», «Окуганын түшүнүү», «Башталгыч класстардын окуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө ата-энелерди жана коомчулукту тартуу», «Инсанга багытталган окутуу», «Калыптандыруучу баалоо», «Башталгыч класстар үчүн окуу боюнча кошумча материалдарды классификациялоо» модулдарында берилген айрым көнүгүүлөр менен стратегияларды класста колдонууда бул карточкаларды ыңгайлаштырса болот.
- ✓ Сабактын темасы менен максатына тиешелүү сөздөрү бар карточкалар жекече, топто же жалпы класста, окуучулардын окуу деңгээлдерин эске алуу менен сабактын каалаган этабында түрдүү көнүгүүлөр аркылуу колдонулат.
- ✓ Ата-энеси менен сөздөрдү кайталоо үчүн окуучуларга үй тапшырмасы иретинде берүү сунушталат.
- ✓ Карточкаларды колдонуп калыптандыруучу баалоо жүргүзүүгө болот.

Кошумча сунушталган оюн-көнүгүүлөр

Сөздү кыймыл аркылуу көрсөтүп берүү

Бул көнүгүү окуучулардын вербалдык эмес байланыш боюнча жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт; окуучуларга көңүлдүү маанай тартуулайт; жаңы сөздөрдү бышыктоо үчүн колдонулат.

Кенже класстагы окуучулар кыймылдуу оюндарды жакшы көрүшөт. Алдын ала тандалган сөздөрдү кезеги менен окуучуларга окуп бериңиз. Балдар сөздөрдүн маанисин кыймыл, жаңсоо менен көрсөтүп берүүсү керек. Мисалы: Мугалим «китеп» же «оку» деген сөздөрдү окуганда, окуучулар китеп окуп жаткандай кыймыл-аракетти аткарышат. Сөздү кыймыл аркылуу түшүндүргөндөн кийин жалпы топто ошол сөздү үн чыгарып окуп берүүсүн сурагыла.

Сөздүн мааниси, айтылышы жана жазылышы

Бул стратегияны балдарга жаңы сөздү тааныштыруу учурунда колдонуу ыңгайлуу.

1. Алгач сөздүн маанисин мугалим ар кандай жол менен (сүрөт аркылуу, кыймыл аркылуу, карама-каршы маанидеги сөздөр аркылуу ж.б.) окуучуларга түшүндүрүү керек. Сөздүн маанисин түшүнгөндөн кийин окуучулар ошол сөздү жакшы эстеп кала алышат.
2. Андан кийин мугалим сөздү 3 жолу үн чыгарып окуп берет, окуучулар угуп турушат. Бул учурда окуучулар сөздү угуп жана ичинен кайталай алышат. Мындан кийин мугалим окуучулардан сөздү үч жолу хор түрүндө окуусун сурайт. Жалпы топто окуучулар тартынбай, бири-бирин угуп окуй алышат. Анан мугалим бир нече окуучуну сөздү үн чыгарып окуп берүүсүн сурайт. Сөз окулуп жатканда, мугалимдин колунда карточкада жазылган сөз бардык окуучуларга көрүнүп тургандай кармалышы керек.
3. Акырында мугалим окуучуларды сөздү дептерлерине жазып алууларын сурайт.

Чымын чапмай

Бул оюн окуучуларды тез ойлонууга, сөздөрдү эстеп калууга, суроону же нускаманы активдүү угууга машыктырат.

1-вариант

Столдун үстүнө мугалим алдын ала тандап алган 25-40 сөздү катары менен тизип коёт. Оюнга 4 окуучу чыгат. Мугалим окуу сабагына байланыштуу кандайдыр бир тапшырманы же суроону айтат. Мисалы: [ж] тыбышы менен башталган сөз», «Жакшы» деген сөздүн карама-каршы мааниси, «Жыл мезгилини аты» деген сыяктуу болушу мүмкүн. Окуучулар суроого туура жоопту сөздөрдүн арасынан таап, чымын чапкандай карточкадагы сөздү чабышат. Ким туура жоопту чапса, ал карточканы өзүнө алып топтойт. Чабылган ар бир карточкадан кийин окуучулар сөздү үн чыгарып окуусу керек.

2-вариант

Мында мугалим бир нече сөзгө тапшырма айтат. Натыйжада окуучулар бир эле учурда бир нече чымын чаба алышат. Чабылган сөздөрдү окуучулар сөзсүз үн чыгарып окуусу керек.

3-вариант

Мугалим карточкада жазылган бир же эки сөздү катыштырып сүйлөм айтат. Окуучулар кайсы сөздөр экенин баамдап, туура жоопту сөздөрдүн арасынан таап чабышы керек. Чабылган сөздөрдү балдар үн чыгарып окуп, аларды колдонуп, сүйлөм түзүшсө болот. Тапшырманын деңгээлин мындан да татаалдатуу үчүн чабылган сөздөрдү колдонуп, окуучулар кыска тексттерди түзүп, окуп

бере алышат. Ошондой эле айрым окуучуларды кезеги менен оюнду алып баруучу кылып койсо болот.

Сөздөрдү классификациялоо

Бул стратегияны сабактын бардык этабында (жаңы темага киришүүдө, өтүлгөн теманы бышыктоодо же жалпылоодо) колдонууга болот.

Мугалим доскага бир же бир нече айланаларды сызып, анын ичине белгилүү сөздөрдү (жаныбарлар, кийимдер, түстөр, этиштер, зат атточтор ж.б.) жазат. Класстагы бардык окуучуларга бирден карточка таратып берет. Доскага бир же эки окуучуну чакырып, сөздү окуткан соң мааниси боюнча тиешелүү айланага жабыштыруусун сурайт. Эгерде окуучу сөздү туура эмес айланага жабыштырса, анда мугалим окуучунун өзүнө кайрылат же жалпы класстан жардам сурайт.

Кайсы сөз жок?

Бул оюн окуучуларды тез ойлонууга, сөздөрдү түрдүү жолдор менен окууга мүмкүнчүлүк берет, жаңы сөздөрдү эстеп калууга, суроону же нускаманы көңүл коюп угууга машыктырат. Көнүгүүнү сабактын бардык этабында (жаңы сөздөрдү үйрөтүү учурунда, өтүлгөн теманы бышыктоодо же жалпылоодо) колдонууга болот.

1-вариант

1. Мугалим доскага алдын ала тандалган, көп колдонулган сөздөр жазылган карточкаларды жабыштырып, окуучулар менен чогуу кайталап окуйт.
2. Балдарга «Түн» деп команда бергенде, балдар көздөрүн жумушат. Бул учурда мугалим карточканын бирин акырын алып коёт. Андан кийин «Күн» деп команда бергенде балдар көзүн ачат. Мугалим кайсы сөз жок деп сурайт.
3. Жок сөздү тапкан окуучу мугалимдин ордуна оюнду улантат.

2-вариант

1. Мугалим доскага көп колдонулган сөздөр жазылган карточкалардын тизмесин жабыштырат же бор менен жазат.
2. Сөздүн тизмесин окуучулар менен бир ирет кайталап окуйт. Экинчи ирет окуганда, тизмедеги биринчи сөздү алып же өчүрүп коёт. Бул сөздү окуучулар эсте калганы боюнча кошуп окуп кетишет.
3. Үчүнчү жолу кайталап окуп баштаганда тизмедеги кийинки сөздү алып коюп, бирок эсте калганы боюнча кошуп окушат. Натыйжада, тизмедеги сөздөрдүн баары өчүрүлүп же алынып бүткөнчө, кайра-кайра кайталап окуп жатып окуучулар сөздөрдү жаттап калышат.

3-вариант

1. Мугалим доскага алдын ала тандалган, көп колдонулган сөздөр жазылган карточкаларды жабыштырып, окуучулар менен чогуу кайталап окуйт. Андан кийин окуучуларды карточкаларды көз жүгүртүп чыгууларын сурайт.
2. Мугалим балдарга «Түн» деп команда бергенде, балдар көздөрүн жумат. Бул учурда мугалим карточканын бирин акырын алып коёт.
3. Андан кийин «Күн» деп команда бергенде балдар көзүн ачат. Мугалим кайсы сөз жок деп сурайт. Окуучулар сөздү табат.
4. Мугалим окуучуларга дагы бир жолу доскадагы сөздөргө көз жүгүртүп, окуп чыгууларын сурайт. Жогоруда берилген «Күн», «Түн» деп команданын тартибинде көнүгүү улантылат.

Сөздөрдүн квести

Бул оюн окуучуларды тез ойлонууга, сөздөрдү эстеп калууга, топтордо иштөөгө, суроону же нускаманы көңүл коюп окууга жана угууга машыктырат. Көнүгүүнү өтүлгөн теманы же параграфты кайталоо учурунда колдонууга сунушталат.

Мугалим алдын ала карточкадагы сөздөрдү колдонуп, тапшырмалардын тизмесин даярдайт. Тапшырмалар сабактын темасы менен максатына байланыштуу болушу керек. Андан кийин окуучуларды топторго бөлүп, тапшырмалардын тизмесин таратып берет. Бардык топторго бирдей тапшырмалар берилет жана мугалим сөзсүз түрдө аткаруу убактысын алдын ала эскертүүсү зарыл. Кайсы топ берилген тапшырманы мугалим эскерткен мөөнөттүн ичинде биринчи аткарып бүтсө, жеңүүчү болот. Аткарылган тапшырмаларды топтор мугалимине көрсөтүшөт.

Тапшырмалардын тизмесине болжолдуу мисалдар:

1. Тапшырмаларды көңүл буруп, окуп чыккыла. Мугалимге 2 ден 7ге чейинки тапшырманы көрсөтүп бергиле.
2. «Дос» деген сөз катышкан макалдарды жазып окуп бергиле.
3. «Китеп», «оку-», «чурка-», «укта-», «тез», «жай» деген сөздөрдү кыймыл менен көрсөтүп бергиле.
4. «Китеп», «оку-», «чурка-», «укта-», «тез», «жай» деген сөздөрдү колдонуп алты сүйлөмдөн турган текст жазып, окуп бергиле. Тексттеги 6 сүйлөмдү бир сүйлөмдөн ар башка окуучу окушу керек.
5. Жазган текстке «ким?», «эмнени?», «кайда?», «качан?», «эмне үчүн?» деген сөздөрдү колдонуп, суроо түзгүлө.
6. «Жакшы», «жумшак», «ак», «бай», «жакын», «үстүндө», «күн» деген сөздөрдүн карама-каршы маанилерин билдирген сөздөрдү жазып, окуп бергиле.
7. «Жардам», «жууркан», «жашыл», «журнал», «кымбат», «жеңил», «жер» деген сөздөрдүн ичинен «кандай?» деген суроого жооп берген сөздөрдү тап. Аларга байланыштуу нерселерди класстын ичинен таап, көрсөтүп бергиле.
8. Жогоруда аткарылгандарды үй-бүлөнөргө окуп берип, алар менен сүрөткө түшүп келгиле.

Чуркаган сөздөр

Бул оюн окуучуларды тез ойлонууга, сөздөрдү эстеп калууга, суроону же нускаманы активдүү угууга машыктырат. Көнүгүүнү өтүлгөн теманы же параграфты кайталоо учурунда колдонууга сунушталат.

1-вариант

Мугалим окуучуларды топторго бөлөт. Ар бир топко бир же андан көп тамганы таратып берсе болот. Столдун үстүнө окуучуларга берилген тамгалардан башталган ар кандай зат атооч, сын атооч, сан атооч, этиш сөздөр жазылган карточкаларды жайып коёт. Ар бир топтон бирден окуучу кезеги менен өзүнүн тобуна тиешелүү тамгадан башталган сөздү бирден алып кетип, топтошот. Бул столдун үстүндөгү жайылган сөздөр бүткөнчө улантылат. Кайсы топ сөздөрдү биринчи жана туура топтоп бүтсө жеңүүчү болот.

2-вариант

1-варианттын нускамасы боюнча сөздөр топтолот. Андан кийин ар бир топ топтогон сөздөрдү катыштырып тексттерди түзүп, окуп беришет.